

SZEMLE

TANULJUNK ÍRNI A POKÉMONOKKAL – AVAGY MIT KEZDJÜNK A TÖMEGKULTÚRÁVAL AZ ÓVODÁBAN

Több évtizede zajló reformoknak köszönhetően a média és a tömegkultúra lassan polgárjogot nyer az oktatásban. A médiaoktatás a világ számos országában megjelenik a tizenévesek oktatását végző intézetekben. A 7–8 év alatti gyermekeket azonban továbbra is féltve óvjuk ezektől a hatásoktól. Míg a nagyobbak médiaélményeit számtalan, egyre komplexebb szemléletű kutatás igyekszik értelmezni, a kisgyermek és a média kapcsolata szinte kizárólag a pszichológiai vizsgálatok tárgya. A most bemutatásra kerülő könyv ennek a szemléletnek jelent kihívást.

A Jackie Marsh (a Sheffieldi Egyetem Neveléstudományi Tanszékének oktatója és kutatója) szerkesztésében megjelent kötet igen változatos kutatások leírásának gyűjteménye. Ami közös bennük, az az, hogy mind a kisgyermek (0–8 éves korig, de főként 2–5 éves kor között) korai – iskola-előkészítő – nevelésének egyik legfontosabb részéhez, a szövegalkotást és megértést magában foglaló „írástudáshoz” (literacy) kapcsolódik. Az „írástudás” napjainkban sok vitát kiváltó területét próbálják összekapcsolni a gyerekkorra is nagy hatást gyakorló tömegkultúrával és az elektronikus, illetve digitális szövegekkel, valamint az ezek létrehozására is alkalmas médiumok használatával. Ahhoz, hogy pontosan értsük, mi szerepel a vizsgálatok középpontjában, szeretnék részletesebben ismertetni egy, a könyvben szereplő példát.

Egy ausztrál iskola-előkészítő központban történt a következő eset. A nevelők kitiltották a Pokémon című rajzfilmhez kapcsolódó kártya-

játékot a többségében négyévesekből álló csoportból. Ezzel viszont csupán azt érték el, hogy a gyerekek titokban kezdtek a kártyával játszani. Látván a játék hihetetlen népszerűségét, a pedagógusok emiatt elhatározták, hogy megpróbálják azt az oktatásban is kedvezően felhasználni. A központ megvásárolta a kártyajátékot és minden beszerezhető kapcsolódó kelléket. Az „óvoda” egészét kidekorálták Pokémont ábrázoló képekkel, csomagolópapírral.

Azt tapasztalták, hogy még az olvasás és az írás iránt eddig nem érdeklődő gyerekek is örömmel kapcsolódtak be a játékba, pedig a játékszabályok elsajátításához, sőt a játékban maradáshoz is szükségük volt viszonylag bonyolult *szövegek értelmezésére*. Mivel saját kártyákat is kellett készíteniük, amelyek szöveget, számot és rajzot egyaránt tartalmaztak, *komplex szövegalkotási képességeiket* is meg kellett mozgatniuk. A játék csoportban folyt, így, miközben *félhasználták saját (tömeg) kulturális tapasztalataikat, egymást segítették* a szövegértést (olvasást) és alkotást (írást és történetrajzolást, vágást és ragasztást) is igénylő „feladatok” végrehajtása folyamán vagyis az *élvezetes játék* közben.

Ebben a tevékenységben főleg a fiúk vettek részt nagy lelkesedéssel, de a gesztus, hogy a nevelők elfogadták, sőt *értékeltek a gyerekek „szakértelmét”*, amelyet az eddig kirekesztett média-kedvencük iskolai használata kapcsán bizonyítottak, *bátorítólag hatott a lányokra* is. Az egyik kislány például, aki a Disney-rajzfilmből megismert „Kis hableányért” rajongott, az iskolában is rajzolni kezdte a film *szereplőit (karaktereit)*, és rajzait felhasználta a *történet (narratíva) elmeséléséhez*.

Míg azzal mindenki tisztában van, hogy mennyi különböző hatás éri a gyerekeket és felnőtteket a médiából, az még a magyar médiaoktatással

foglalkozó pedagógusok számára is új, hogy az egészen kicsi gyerekek is bevonhatók valamilyen módon a tömegkultúrához és a média különböző formáihoz kapcsolódó nevelésbe. Ebben az időszakban hagyományosan az egyik legfontosabb kognitív fejlesztési terület az írni-olvasni tanulás (literacy learning) megkezdése. Éppen ezért a médiaoktatás pedagógiai programjainak kidolgozása is többnyire ebből a szempontból vetődik fel a korai életkorban.

Mielőtt elkezdeném a könyv tanulmányainak ismertetését, ki kell térnem az „írástudás” (literacy) fogalmának tisztázására, ahogyan ezt a könyv szerkesztője és a kutatók maguk is többször megteszik.

Az „újmédiakorban” már a verbális kommunikáció írott szövegei is főként elektronikus úton keletkeznek. Ennek változatos hordozói (médiiumai) lehetnek a számítógépek szövegszerkesztői, az internetes oldalak, a mobiltelefonok, a tévék teletextjei és mindezek összekapcsolt változatai. Könnyen válnak a szövegek részévé vizuális elemek. A médiaoktatás szempontjából már régóta „szövegnek” értelmezzük az audiovizuális médiumok műsorait is (tévében, moziban, interneten stb.), hiszen a képsorok kapcsolódásának és belső szerkezetének is megvannak a maguk „nyelvi” szabályszerűségei.

A szakértők évtizedek óta hangsúlyozzák az „írástudás” (literacy) jelenségének változását korunkban. Állításuk szerint ma már nem létezik egyfajta „írástudás”. A fogalom neve legjobb, ha többes számban áll (literacies, kb.: „írástudások”) – mondják –, szinonimájaként a kódolási-dekódolási képességek sokféle területének (pl. számítógépes írástudás – computer literacy, média írástudás – media literacy). Hozzá kell tenni, hogy a legújabb felvetések szerint célszerűbb eltérő „kommunikációs módokról” („communicative practices”) – a jelenség egészét tekintve pedig multimodalitásról – beszélni és az „írástudást” meghagyni a betűkből álló szövegek alkotási és értelmezési képességének leírására.

A kisgyerekek már szinte születésüktől kezdve sokfajta médiummal kerülnek élvezetes kapcsolatba (film, tévé, nyomtatott szöveg, számítógépes játék, mobiltelefon, internet). Ezekkel a változatos, egymásba is átjárható, „multimodális” médiatapasztalatokkal érkeznek a nevelési intézményekbe. Élményeik során spontán szövegértési képességekre tesznek szert, melyet azonban szin-

te a világ egyetlen országának nemzeti tanterve sem ismer fel és nem is kamatoztat.

Ebből a gondolatból indul ki az ismertetni kívánt könyv szerkesztője. Közös nemzetközi tudományos projektek révén egymással kapcsolatba került kutatók különböző megközelítésű (pszichológiai, antropológiai, szociológiai, pedagógiai, kultúrakutatáson alapuló stb.) mégis a témához kapcsolódó kutatásait gyűjtötte egy kötetbe. A vizsgálatok összességükben földrajzi és társadalmi térben is nagy távolságokat ölelnek fel. A helyszínek Ausztrália, Nagy-Britannia, Kanada, az USA, Mexikó és Olaszország, konkrétan pedig részben a nevelési intézmények, másrészt a családi környezet. A megfigyelt gyerekek szocio-kulturális helyzete is nagyon eltérő a különböző kutatásokban. Vannak köztük a többségi társadalom tagjai és bevándorlók (kétnyelvűek), (többnyire) munkás származásúak és (kevesebbszer) középosztálybeliek. Az egyes vizsgálatok tárgya is széles skálájú, „kommunikációs módokhoz” kötődik. Vagyis különböző „írástudási” területekről van szó, elsősorban arról, hogyan segítik az újmédiatechnológia által nyújtott lehetőségek (affordances) a hagyományos „írástudást”, illetve a különböző hordozójú szövegek megértésének és alkotásának gyakorlatát.

A 240 oldalon bemutatott 12 kutatás elsősorban a következő témákra fókuszál: 1. a média hatása az identitás konstrukciójára, 2. a média-írástudás módozatai az otthoni környezetben, 3. az írástudás változó megközelítése a technikai társadalmakban, 4. a tömegkultúra és a média szövegei a gyerekek életében, valamint ezek felhasználhatósága az iskolai tantervben. A könyv három részre tagolódik. Az első a „Gyermekkor változó kultúrája” címet viseli. Az ehhez kapcsolódó elméleti felvetéseket a hazai közönség is megismerheti *David Buckingham* 2002-ben magyarul is megjelent „A gyermekkor halála után” című művéből. A mi könyvünk szerzői is az ott összefoglalt tételekre hivatkoznak. Kutatásaikban azt vizsgálják, hogy a kortárs társadalmi, politikai, gazdasági és technikai változások hogyan alakítják át az írásbeliség szerepét a gyerekkorban.

Jackie Marsh ebben a fejezetben szereplő tanulmányában a gyerekek médiához kapcsolódó játékeit kutatja. A játék folyamatának elemzésén kívül foglalkozik magával a tárggyal is, ami ezekben főszerepet játszhat. Megpróbálja össze-

függésbe hozni azokat az elméleteket, amelyek segítségével a kisgyerekek életében fontos tárgyak jelentősége vizsgálható. Kiindulópontja az, hogy ezek a médiához kötődő, főként szerepjátékok, amelyek a mai gyerekek életében központi jelentőségűek, olyan (történet)mintákat (narratívákat) kínálnak, amelyek hozzájárulnak a gyerekek személyiségének kialakulásához (identitásának konstruálásához). Ezen a ponton, az identitást alakító narratívák szerkesztésén kapcsolja össze a szerző a tömegkultúrát, a médiát és a szövegalkotási készség fejlődését. Azt állítja, hogy a szövegalkotás és -értelmezés valamint az identitásalakulás kölcsönös kapcsolatban áll egymással, s ezeket az egyén másokkal érintkezve hatékonyan tudja fejleszteni. Egy új típusú, transzformatív pedagógia feladatának tekinti, hogy biztosítsa a szabad átjárást a gyerekek (tömeg)kulturális tapasztalatai és az iskolai szövegértés között. Az iskola ismerje meg és értékelje a gyerek saját „kulturális tőkéjét”, építsen rá mind az „írástudás”, mind a személyiségalkotás szempontjából.

Kutatásai során 62 (2,5–4 éves korú) fehérbőrű, munkás származású gyerek szüleivel vett fel kérdőívet, és kérte meg őket, hogy négy héten át rögzítsék gyerekeik mindenféle (nyomatott és elektronikus/írott és audiovizuális) szöveghez kapcsolódó aktivitását. Ezeket elemezve az egyik alapvető megállapítása az volt, hogy a gyerekek az esetek döntő többségében azokkal a szövegekkel kerültek elmélyültebb kapcsolatba, amelyek kötődtek tömegkulturális forrásból származó érdeklődésükhöz. Végső következtetése szerint a hatékony pedagógiai gyakorlat kialakításához meg kell ismernünk a kisgyerekek alapvető tudáselemeit, és építeni kell azokra a „szakértelmekre”, amelyekkel már médiafogyasztóként és a technika felhasználóként rendelkeznek.

Muriel Robison és Bernardo Turnbull tanulmányában egyikük lányának szövegélményeit írják le egy napos korától hatéves koráig. A szülők itt felsőfokú végzettségű, nemzetközi közegben mozgó kutatók. A kislány rendszeresen találkozott a „magaskultúra” legjelesebb szövegeivel és a tömegkultúra alkotásaival is, mindenféle hordozón. A „kutató” családtagok megfigyelései szerint a kislány spontán módon hozta összefüggésbe a különböző történetekből és hordozókon megismert figurákat, szerepjátékaiban, saját narratívái (történetei) megalkotása közben változatosan

használta föl a megismert karaktereket és történetelemeket.

Szerintük ez azt bizonyítja, hogy közel sincs olyan nagy különbség a különböző szövegtípusok befogadása és alkotása között, mint ahogyan azt sokan feltételezik. Nem indokolt tehát elkülönülten vizsgálni őket. A pedagógia szempontjából pedig azt javasolják, hogy a tömegkultúra hátrányait felvonultató megközelítést fel kell váltania a felhasználásából fakadó előnyök elismerésének.

A „Gyerekek és a technika” című részt alkotó tanulmányok különböző médiumok szerepét vizsgálják a gyerekek kommunikációs tevékenységeiben. Azt is ismertetik, hogyan járulnak hozzá ezek a médiumok a gyerekek nyelvi és szövegértési képességeinek, valamint társas viselkedésének fejlődéséhez.

Az ausztrál kutatópáros, Roberts és Howard két év alatti gyerekek (20 gyerek, többségük 18 hónap körüli) viselkedését figyelték meg, akik a Teletubbie-k című sorozatot nézték a tévében. Úgy találták, hogy ezek a gyerekek egyáltalán nem bámulták bambán a televíziót, amit köztudottan a kisgyerekek tévézésének egyik hátrányaként szoktak emlegetni. Ellenkezőleg, mind fizikailag, mind nyelviileg a szöveg (tévéműsor) aktív értelmezői voltak. A jelenetek közben táncoltak, énekeltek, odamentek a képernyőhöz és megérintették kedvenceiket. Ezeket a tévészeplőkkel kialakított társas kapcsolatokat a hagyományos gyerekpszichológia a paraszociális tevékenységek közé sorolja és veszélyesnek ítéli, mivel a gyerekek ebben az életkorban nem tudnak világos különbséget tenni valós és valótlan között. Roberts és Howard szerint azonban ezek részben a társas viselkedés korai tanulásaként értelmezhetők (pl. a Teletubbie-k üdvözlése) máskor pedig részvételt jelentenek a világ felfedezésében (pl. Tubbie-kkal együtt fújják a léggömböt, amíg ki nem durran) vagyis kognitív tapasztalatokat (pl. ok-okozati összefüggésekről is benyomást) szereznek.

A jelenetekre adott válaszokból arra is következtetnek, hogy már az igen kicsi gyerekek is többre képesek, mint a közvetlen ingerek leereagálása. Jelen példánál maradvá: nevettek a humoros jeleneteken, valamint a ritmusra és a zenére produkált mozgásuk egyáltalán nem volt véletlenszerű. A Teletubbie-kutatás arra is rámutat, hogy az őket érdeklő, számukra élvezetet jelen-

tő jelenségek képesek lekötni a két év alattiak figyelmét is viszonylag hosszú időre. Roberts és Howard szerint a tévé hátrányait taglaló kutatások nem veszik figyelembe, hogy a világ megismerésének egyszerűen van kognitív és affektív oldala. A gyerekek érzelmi kötődése kedvenc hőseikhez nem zárja ki, hogy egyben intellektuálisan érdekesítőnek találják a szereplőkkel történeteket, sőt ez az érzelmi kapcsolat segíti a külvilág élményeinek a felfedezését és megértését. A kutatás felhívja a figyelmet arra, hogy a két év alattiak viselkedése nem korlátozódik a szenzomotoros határok közé. A tévéműsorhoz fűződő viszonyukat az öröm és a körülöttük lévő világ értelmezése egyaránt jellemzi.

Az utolsó fejezet, mely a „Transzformatív pedagógiák” címet viseli, már nemcsak kutatja a különböző kommunikációs módok jelenlétét a kisgyerekek életében, hanem megoldási javaslatokat is keres arra, hogyan integrálhatók ezek az intézményi nevelés kereteibe. Akciókutatások mutatnak be különböző nevelőintézményekben folytatott korai szövegalkotási kísérleteket, amelyek jó példái annak, miként jeleníthetők meg a szövegekhez kötődő multimodális tapasztalatok tantervi keretek között is.

Az ausztrál Leonie Arthur ennek előfeltételeit kutatja, amikor megvizsgálta, milyen különbségek vannak a szülők és a pedagógusok nézeteiben a tömegkultúrát és a médiát illetően. 79 interjúban faggatta a tanárokat és a szülőket attitűdjeikről. Megállapította, hogy az a pedagógus tudja értelmesen felhasználni a gyerek iskolán kívülről származó élményanyagát az oktatásban, aki tudja milyen érdeklődési körök léteznek a gyerek családi környezetében és a közösségben, ahová tartozik, valamint ismeri az ott elsajátítható készségek természetét is.

Az angol Guy Marchant a nyomtatott és a digitális szövegek létrehozása közötti különbségekre és hasonlóságokra hívja fel a figyelmet. Vizsgálata során olyan nevelési környezetet teremtett, amely egyéb tevékenységeikbe, főként szerepjátékaikba integrálva tette lehetővé a gyerekeknek, hogy élvezetes tapasztalatokat szerezzenek a korai elektronikus írás terén. Az elkülönült számítógépes foglalkozások helyett azt javasolja, hogy a komputer és a modern technológia használata épüljön be a gyerekek mindennapjaiba, a többi élményt nyújtó játék közé.

Az amerikai Vivian Vasquez szintén a bevezetőben ismertetett Pokémon című globális média-szöveget használta fel kutatásához. A téma köre szervezett foglalkozásai azt bizonyították, hogy a kisgyerekek (ez esetben 3–8 évesek) is képesek a kritikai gondolkodásra, és felismerik a tömegkultúra termékeiben rejlő ideológiát és azok kulturális befolyásoló képességét. A gyerekek, miközben saját Pokémon-kártyáikat készítették, egyben elemezték a jól ismert filmsorozatot, így a kritikai gondolkodás elsajátítása mellett szövegalkotási és értési tapasztalatokra is szert tettek.

A röviden ismertetett tanulmányok alapján bizonyára szembetűnő a témák megközelítésének és módszertanának változatossága. Alig összevethetőek tehát az így szerzett kutatási tapasztalatok. A könyv szerkesztője nem is ígér mást, mint egy, a területet érintő problémacsokor bemutatását. A tanulmányírók jó része pilot-kutatásnak tekintí vizsgálatát, melyek újabb, nagy elemszámmal megismertlendő kutatásokkal igazolható hipotéziseket szültek.

Habár a szerzők inkább csak arra vállalkoztak, hogy rámutassanak egy-egy vizsgálatra érdemes, új jelenségre a gyerekek világát is átszövő, új „kommunikációs módok” (literacies) területén, a könyv a kutatókon kívül a kisgyermek nevelésével foglalkozó pedagógusok és egyéb oktatási szakemberek számára is megfontolandó tanulságokkal szolgál. Segít abban, hogy új szemmel nézzünk a régi problémákra: átértékeljük a tömegkultúra és hordozói helyét a kisgyermekkor változó világában, illetve, hogy a legkisebbeket is már bizonyos „hétköznapi ismeretekkel” („szakértelmekkel”) rendelkező, aktívan cselekvő lénynek tekintsük a világ felfedezése és személyiségük alakítása terén.

(Marsh, J. [ed]: *Popular Culture, New Media, and Digital Literacy in Early Childhood*. London, New York: Routledge-Falmer, 2005.)

Bényei Judit

